

депутатів українці мали обирати 62. Причини саме такого розподілу місць у сеймі були в законі завуальовані. Закон і надалі зберігав пануюче становище польської шляхти й обмежував права українського населення. Світова війна перешкодила впровадженню закону в життя. Однак прийняття закону про реформування Галицького крайового сейму свідчило про певну демократизацію суспільних і національних відносин у Галичині, деяке зміцнення позицій українських громадсько-політичних сил.

1. Адлер В. Всеобщее равное и прямое избирательное право и избирательное бесправие в Австрии. К., 1908. 2. Аркуша Олена. Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. Львів, 1996. 3. Батенко Т. До історії формування виборчої системи в Галичині // Республіканець. 1994. № 3 – 4. 4. Жерноклеєв Олег. Українська соціал-демократія в Галичині: Нарис історії (1899 – 1918). К., 2000. 5. Красівський Орест. Галичина в першій чверті ХХ ст. Проблеми польсько-українських стосунків. Львів, 2000. 6. Кугутяк М. Галичина: Сторінки історії: Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. 7. Кульчицький В. С. Галицький крайовий сейм – знаряддя соціального національного пригнічення трудящих. Питання теорії і практики радянського права / Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка. Вип. 4. 1958. 8. Левицький Кость. Історія політичної думки галицьких українців (1848 – 1914). Львів, 1926. 9. Левицький Кость. Перший рік парламенту загального голосування (1907 – 1908). Львів, 1908. 10. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: Т. 1. К., 1994. 11. Лозинський М., Охрімович В. З виборчої статистики Галичини // Студії з поля суспільних наук і статистики: Т. 2. Львів, 1910. 12. Buszko J. Sejmowa reforma wyborcza w Galicji (1905 – 1914). Warszawa, 1956. 13. Grodziski S. Sejm Krajowy Galicyjski (1861 – 1894): Т.1. Warszawa, 1993. 14. Najdus W. Szkice z historii Galicji: Т. 1 – 2. Warszawa. 1958 – 1960. 15. Воля. 1907 – 15.05; 1906 – 15.02; 15.10. 16. Naprzod. 1905 – 26.01; 27.01; 29.01; 1905-24.10; 1906 – 24.02; 4.07; 5.07; 1908 – 28.09; 1910 – 29.10; 1911 – 11.04. 17. ЛОДА. Ф-350, Оп. 1, Спр. 2886, Арк. 1617, 20 – 21 зв. 35 – 36, 38 – 40. 18. ЦДІА України у м. Львові. – Ф.309. Оп.1, Спр. 1415, Арк. 9. 19. Buszko J. Sejmowa reforma wyborcza w Galicji (1905 – 1914). Warszawa, 1956. 20. Земля і воля. 1907 – 11.07; 27.06; 8.11; 1911 – 7.01; 1908 – 13.02; 12.03; 1909 – 15.10; 21.08; 1910 – 12.02; 25.02; 9.06; 23.09; 22.10; 26.11; 29.10; 4.11; 12.11; 1911 – 28.05; 18.06; 5.08; 21. ДАІФО. – Ф.225, Оп.1, Спр.104, Арк.1, 11 – 13.

УДК 72.03

М. С. Антоник, О. М. Василюшин

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ БУДІВЛІ

У статті йдеться про теперішнє приміщення Поліграфічного технікуму Української академії друкарства, його історію та історіографію. Досі про цю будівлю у вітчизняних дослідженнях інформації практично не було.

In the article there is the question about the nowadays apartment of Poligrafichno technical school of the Ukrainian academy of book-printing, his history and historiography of question. Until now about this building in home researches of information was not practically.

Історія друкарської справи на західноукраїнських землях, і зокрема у Львові, багата і цікава. Особливе місце в ній займає сьогодні Поліграфічний технікум, що знаходиться на пл. Митній, 1. Цей заклад з'явився тут лише після

Другої світової війни, а історія будівлі тісно пов'язана з орденем Бідних Дам, більше відомого як орден кларисок.

Клариски — жіночий францисканський чернечий орден, названий за іменем засновниці святої Кларі¹. Народилася вона 16 липня 1194 року. Була старшою донькою графа Фаворіно Скіфі, заможного представника давнього римського роду, який володів великим палацом в Асизі (Італія) і замком на схилі гори Субасіо. Її мати, блаженна Ортолана, належала до благородного сімейства Ф'юмі і відзначалася старанністю та благочестям. Кларисі було вісімнадцять років, коли святий Франциск* почав читати великопісні проповіді в церкві Сан Джорджіо в Асизі. Його слова надихнули Клару, і вона, знайшовши проповідника, просила навчити її жити „в євангельському дусі”. Франциск одразу побачив у Кларі одну з тих душ, вибраних Богом для великих справ, і обіцяв їй допомогти. Вночі у Вербну неділю вона, за порадою Франциска, таємно залишила дім свого батька і разом з тіткою Б'янкою прибула до скромної каплички Порцункула, де Франциск, обрізавши їй волосся, одягнув у грубу блузу і покрити товстим покривалом. У цій одежі юна Клара дала обітницю присвятити себе служінню Ісусу Христу. Було це 20 березня 1212 року.

Франциск відправив Клару в бенедиктинський монастир у Сан-Паоло. І хоча розлучений батько намагався її повернути, донька наполягла на своєму. Згодом її перевели у Сант Анджело в Панцо — інший жіночий бенедиктинський монастир на схилі гори Субасіо. Тут через 16 днів після втечі до неї приєдналась молодша сестра Агнеса. Там вони перебували доти, доки Франциск не перевів їх у занедбаний будинок по сусідству з капличкою Сан Даміано, отриманий від бенедиктинців для постійного перебування його

¹ Podreczna encyklopedia kościelna. Warszawa—Krakow, 1910. T. XXI—XXII. S. 112—113.

* Франциск Асизький — Джованні Бернардоне (бл. 1181—1226) — засновник ордену францисканців. Народився в сім'ї заможного торговця тканинами в м. Асизі (Італія). В юності був типовим багатим гультьєм, займався торгівлею. Після полону, куди потрапив під час війни Асизи з Перуджею, і тяжкої хвороби різко змінив свій спосіб життя: став відлюдником і поринув в аскетизм. Скоро в нього з'явилися перші послідовники. Вони жили в повних злиднях, проповідували, харчі добували повсякденною працею або просили милостиню. Франциск проповідував любов не тільки до людей, але й до всіх творінь Божих, прагнув до ідеалів апостольського життя, закликав жити в мирі і покаянні. Разом з тим він не виступав проти багатств духовенства, не вимагав повернути церкву до апостольської простоти і бідності, як це робили інші. Він не піддавав сумнівам правомочність верховенства в церкві духовенства.

У 1209 році Франциск Асизький добився прийому в папи Інокентія III й отримав від нього дозвіл жити за євангельськими приписами і проповідувати їх у суспільстві. Послідовники Франциска жили за написаним ним «Правилom». Нове «Правило» Франциска в 1223 році було затвержене папою Гонорієм III як устав ордену францисканців.

У 1219 році Франциск Асизький приєднався до хрестоносців, які намагалися проникнути в Єгипет. Потрапивши в полон до султана, він став переконувати його відмовитись від ісламу й прийняти християнство. Султан, вражений такою поведінкою, відпустив Франциска. У 1224 році на руках, ногах і боці Франциска з'явилися стигми — криваві язви в тих місцях, куди були нанесені рани Ісусу Христу на хресті. Отже, він є одним з перших стигматиків.

Франциск Асизький був канонізований лише через два роки після смерті — у 1228-му.

духовних дочок. Так була заснована перша община ордену Бідних Дам, чи Бідних Кларисок, як став називатися другий орден св. Франциска.

З самого початку у Клари та її сподвижниць не було письмового уставу, за винятком дуже короткої *formula vitae*, даної їм Франциском. Через кілька років, швидше за все у 1219 році, під час поїздки Франциска на Схід, кардинал Уголіно (що став покровителем ордену після Григорія IX) написав письмовий устав для кларисок у Монтичелі, прийнявши за основу устав св. Бенедикта. У цьому новому уставі не було духу абсолютної бідності, і орден став практично бенедиктинською конгрегацією. Він був схвалений Гонорієм III (булла «*Sacrosancta*» від 9 грудня 1219 р.). Коли Клара побачила, що устав, хоча й суворий, але дозволяв спільне володіння власністю, вона сміливо й успішно протривала нововведенням Уголіно як таким, що повністю викривляють наміри св. Франциска (той заборонив володіти будь-якими матеріальними благами, навіть у спільному користуванні). Однак Уголіно вважав непрактичним для жінок у монастирі повну відмову від власності. І тому, коли він приїхав у 1228 році в Асизу для канонізації св. Франциска (вступивши на папський престол під іменем Григорій IX), то відвідав Клару в Сан Даміано і став відраджувати її від обітниць бідності, якої вони дотримувались, і прийняти деякі кошти на непередбачений випадок. Клара категорично відмовилась. Вражений її незвичайною духовністю, папа 17 вересня 1228 року дає Кларі «*Privilegium Paupertatis*», що вносить зміни в устав 1219 року. Новий папа Інокентій IV був схильний дати кларискам новий, полегшений устав, однак Клара переконала його в протилежному. Врешті, за два дні до її смерті (11 серпня 1253 р.), Інокентій урочисто затвердив кінцевий устав кларисок (булла «*Solet Annuege*» від 9 серпня 1253 р.). Не виключено, що автором цього останнього уставу є кардинал Рейнальдо, єпископ Остії і покровитель ордену (згодом — папа Александр IV), хоча ймовірно, що св. Клара складала його сама.

Клариски хотіли, щоб тіло їх засновниці залишилося в них у Сан Даміано, однак правителі Асизії зробили все, аби мощі залишились у місті. За два роки, 26 вересня 1255-го, Клара була канонізована Александром IV і похована під головним алтарем церкви Санта К'яра, збудованої на її честь. Через шість століть, у 1850 році могилу було віднайдено, і 29 вересня 1872 року мощі святої були перенесені з великими почестями архієпископом Печчі (пізніше — папою Левом XIII) до склепу церкви Санта К'яра (спеціально збудований для цього), де вони знаходяться і нині.

Уперше до Львова клариски (також відомі як бернардинки) завітали на запрошення патрона міста отця Яна з Дуклі. Сталося це близько 1482 року, хоча подається також дата 1460-й як початок діяльності бернардинів у Львові¹.

1479 року прибули зі столичного Кракова до Львова дві сестри третього ордену св. Франциска і замешкали в дерев'яних будинках у галицькому передмісті, недалеко від монастиря отців-бернардинців. А згодом, неподалік

¹ Bartolomiej Kaczorowski. Zabytki starego Lwowa. Warszawa, 1990. S. 64.

Личаківських воріт збудували будинок і муровану кам'яну каплицю св. Анни (1583 рік) на ґрунті, подарованому львів'янином Миколаєм Темричем¹. Через рік її посвятив архієпископ Ян Дмитро Соліковський². Будівлею керувала на той час сестра Софія, а проживало в ній 20 терціанок*.

Велика реформа бернардинів польських, розпочата отцем Бернардом Гансьорком, зачепила і III орден. Було вирішено трансформувати т. зв. вільні групи (терціаріїв) у закритий монастир і ввести правила, що обмежують спілкування монахів зі сторонніми особами. Таку зміну в 1605 році (за іншими даними — 1604 р.) пережив і львівський осередок, незважаючи на протести частини сестер, котрі остаточно так і не прийняли ці нові, суворі умови. Через десять років після змін у монастирі проживало понад 50 законниць і послушниць.

На тому ж місці монахині, що таки прийняли другий закон Франциска (Клари), у 1607 році при підтримці Яна Замойського побудували монастир і костел³. І хоча Денис Зубрицький стверджує, що «...цього року (1607) закінчили і посвятили костел Бернардинок на вул. Глинянській...»⁴, інші дежерела вказують про триваліший час будівництва.

Наглядач отець Бернард Авеллідес піклувався спорудженням бернардинського комплексу (1608), що було розпочате недалеко від церкви св. Андрія, уже за оборонними мурами Львова, біля Галицької брами. Самим будівництвом керував найславетніший архітектор цієї доби у місті Павло Римлянин (з 1607)⁵. Це достатньо правдоподібно, адже Римлянин працював і над Бернардинським костелом, а монастир кларисок належав до бернардинського ордену. Крім того, стиль Павла Римлянина вказують архітектурні деталі на боковому фасаді будівлі.

Постав невеликий, низький костел з вежею, однак усередині знаходилося аж 11 віттарів. Нова святиня була присвячена непорочному зачаттю найсвятішої Діви Марії. Сестри займалися вишиванням і навчанням панянок зі шляхетських родин.

Нещастя і біди, що впали на Львів, не минули і бернардинок. Забудова постраждала під час облог 1648, 1657 і 1672 років.

Розбудова комплексу і новий його вигляд датується першою половиною XVIII ст. (1748 рік). Фрески малював Станіслав (?) Строїнський (за іншою версією його звали Мартин⁶). У 1772 році в монастирі проживало 34 сестри. Окрасою його був чудовний образ Матері Божої Болесної, який бернардинки, очевидно, отримали від блаженного Яна з Дуклі.

¹ Podreczna encyklopedia kościelna. Warszawa–Kraków, 1911. T. XXV—XXVI. S. 63.

² Bartolomiej Kaczorowski. Zabytki starego Lwowa. Warszawa, 1990. S. 64.

* Терціарії — третій орден, заснований Франциском Асизьким, членами якого були світські люди, котрі провадили мирське життя, при цьому суворо дотримуючись постів, багато молились, не ходили на бали і т. п. Їх духовними наставниками були францисканські монахи.

³ Podreczna encyklopedia kościelna. Warszawa–Kraków, 1911. T. XXV—XXVI. S. 63.

⁴ Зубрицький Д. Хроніки міста Львова. 2001. С. 215.

⁵ Bartolomiej Kaczorowski. Zabytki starego Lwowa. Warszawa, 1990. S. 65.

⁶ Orłowicz Mieczysław. Przewodnik po Lwowie. Lwów, 1920. S. 118.

Після скасування у 1772 році (перший поділ Речі Посполитої) ордену кларисок костел через десять років було закрито і перетворено на світську будівлю. Образ Матері Божої перенесено до костелу бернардинів.

Спочатку з цих будівель зробили монастир василіянок, але згодом настала повна десакралізація об'єкта. Після йосифінських реформ тут була розташована митниця, а пізніше — тютюнова фабрика¹.

Лише в 1898 році стараннями катехита реальної школи доктора Яна Сльозара і директора тієї ж школи Теофіла Гертсмана костел був «відданий, з ґрунту відновлений і на хвалу Божу посвячений»². У святині відбувалися служби для гімназійної молоді.

Після 1918 року посаду ректора отримав один з отців-бернардинів. Внутрішнє оздоблення прикрашене малюнками на історичну тематику: «Шлюби Яна Казимира», «В'їзд Яна III Собеського до Відня», «Оборона львівського монастира бернардинів від татар і козаків».

Сучасного вигляду костел кларисок набув внаслідок ґрунтовної реставрації 1938–1939 рр., під час якої на західному фасаді було збудовано вежу простих конструктивних форм. Проект реставрації виготовив архітектор Ян Лобос³. Стримана архітектура фасадів костелу компенсується чудовими фресками другої половини XVIII ст., що збереглися на склепіннях, і стінописом XIX ст. у бічних нефзах.

У 1978 році в колишньому храмі було відкрито виставковий зал Львівської картинної галереї, а 1996 року — музей Пінзеля — скульптора, котрий у XVIII ст. працював над скульптурним оздобленням храмів Галичини.

Починаючи з 1947 року і до сьогодні в монастирських приміщеннях знаходиться Поліграфічний технікум Української академії друкарства.

1. *Bartolomiej Kaczorowski*. Zabytki starego Lwowa. Warszawa, 1990. 2. *Dr. Lucja Charewiczowa*. Historiografia i miłosnictwo Lwowa z 52 ilustracjami w tekście. Lwow, 1938. 3. *Orłowicz Mieczysław*. Przewodnik po Lwowie z planem miasta i 32 ilustracjami w tekście. Lwow, 1920. 4. *Podreczna encyklopedia kościelna*. Warszawa–Kraków, 1910. Т. XXI—XXII. 5. *Podreczna encyklopedia kościelna*. Warszawa–Kraków, 1911. Т. XXV—XXVI. 6. *Вуйцик В. С.* Львівський державний історико-архітектурний заповідник: Експерсія по місту. Львів, 1979. 7. *Зубрицький Д.* Хроніки міста Львова. Львів, 2001.

¹ Orłowicz Mieczysław. Przewodnik po Lwowie. Lwow, 1920. S. 118; Bartolomiej Kaczorowski. Zabytki starego Lwowa. Warszawa, 1990. S. 66.

² Podreczna encyklopedia kościelna. Warszawa–Kraków, 1911. Т. XXV—XXVI. S. 63—64.

³ Вуйцик В. С. Львівський державний історико-архітектурний заповідник: Експерсія по місту. Львів, 1979. С. 16.